

Hvad skal vi med bøger uden billeder? Billedromaner – en ny genre med et særligt koncept

af KARI SØNSTHAGEN

For ti år siden var det umuligt at afsætte ideen om en serie af gennemillustrerede korte romaner til børn. Forlagene sagde nej, de troede ikke på det. Fem år senere, i 2004, udkom de første titler i Dansk Lærereforeningens Forlags *Billedroman*-serien. Og nu yderligere fem år senere, er der udgivet 14 titler i serien. En af de første, Hanne Kvist og Cato Thau-Jensens *Jeg er Frede (men det er ikke altid det de andre kalder mig)*, er i femte oplag, tre andre titler i tredje, og kun et par er ikke genoptrykt. De to seneste udgivelser, Christina Hesselholdt og Mads Thembergs *Værelse uden nøgle* og debutanten Jesper Nicolaj Christiansen og Peter Snejbjergs *Æblet*, kom i andet oplag efter bare få måneder, hvilket fortæller nok så meget om, at billedromanerne er slået an – i hvert fald i skolerne.

Billedromanen er kort sagt et kendt og efterspurgt begreb, og de fleste forlag efterligner og udgiver da også i dag stribevis af gennemillustrerede børneromaner. Til glæde for børn med behov for billeder, der samarbejder med teksten. Det behov er ikke ligefrem nyt:

„Alice var efterhånden godt træt af at sidde dér ved søen sammen med sin søster uden at have noget at få tiden til at gå med. Et par gange havde hun kikket lidt i den bog, søsteren var i gang med, men der var ingen billeder i, og der var heller ingen der snakkede. „Og hvad i al verden skal man med en bog uden billeder eller snak“, tænkte Alice.“

Citatet er fra åbningsscenen i Lewis Carrolls *Alice i Undreland*, der udkom i 1865 i England og 10 år senere på dansk.

**OG HVAD I AL VERDEN
SKAL MAN MED EN
BOG UDEN BILLEDER
ELLER SNAK ...**

Ny genre og et særligt koncept

Dansklærerforeningens serie af Billedromaner er en ny genre bygget på et koncept, der *ligestiller* tekst og billede. De skabes i en på forhånd fastlagt ramme, der både begrænser og åbner for muligheder. Rammerne udgøres af:

1. værkets størrelse
2. tekst og tegning står i et fifty-fifty forhold til hinanden
3. værket skabes i en proces gennem et tæt samarbejde mellem forfatterne, tegnerne og redaktørerne
4. seriens særlige målgruppe

Målgruppen først, da den fra begyndelsen var den styrende faktor for *Billedroman*-serien. Og målgruppen er børn – primært drenge fra ca. ni års alderen – der lige har knækket læsekoden og er parate til at læse 'rigtige' bøger. Gængs begynderlæsning kommer ofte til at sigte under målgruppens reelle kompetencer, i det der primært tages hensyn til børnenes læsekapacitet. Men børnene har ni års viden og erfaring med genre og stilistik både verbalt, men ikke mindst visuelt, gennem højtlesning, lydøger og via fjernsyn, film, computerspil og andre medier. Børn i denne alder er

vant til at forholde sig til både tunge og eksistentielle begreber og til kompleksitet i fortællestrukturen, som f.eks. i Astrid Lindgrens *Brødrene Løvehjerte*, der hører til børnenes egne favorittitler både i bogform og som film. Børn kan kort sagt kapere mere end det, de normalt bydes. Samtidig har de qua deres alder et mindre ordforråd, og deres læsefærdigheder er ligeledes begrænset. Billedromanerne skulle derfor tage højde for modsætningen mellem børnenes store genreerfaring og deres begrænsede læsekapacitet.

Spænding er traditionelt det greb, man tyr til. Men ambitionerne var og er større end blot at lave endnu en spændingsserie – denne gang med billeder. Ambitionerne er høj kunstnerisk kvalitet koblet på og kombineret med børns fascinationen af fart over feltet. Et fængende hug til at starte med, en nysgerrighedsskabende handling, personer, det er værd at følge i historien, og som er godt og veloplagt skrevet og tegnet, det er hvad der skal til. Disse ambitioner var næret af viden og informationer om børns kompetencer og læsevaner, fremskaffet via forskning og konkrete erfaringer. Når man først besidder en omfattende viden om det, børn kan, ved og er gode til, kan man i vid udstrækning undgå tillempende læseforanstaltninger.

**BILLEDROMANER ER
EN NY GENRE BYGGET
PÅ ET KONCEPT, DER
LIGESTILLER TEKST
OG BILLEDE**

At imødekomme og give noget nyt

Bøgerne imødekommer begynderlæsernes behov på følgende måder:

- Gennem korte tekster,
- særlige historier, der er
- velskrevne og godt
- gennemillustrerede og har
- et fængende anslag, en stor andel replikker og fremdrift

Teksternes omfang i en typisk Billedroman er ikke større end en novelle. De færdige manuskripter fylder mellem 10 og 14 normalsider. Men kravet er, at historierne samtidig har romanens handlingsstruktur.

Særlige historier: Al den stund tekst og billede er ligestillede, må dette indtænkes fra start. I de fleste tilfælde sættes hele arbejdsprocessen i gang, når forfatteren sender en løs idé og måske anslag og synopsis til seriens to redaktører, forlagsredaktøren og undertegnede. At redaktørerne tager aktivt del så tidligt i projektet er et voldsomt indgreb i den kunstneriske frihed, forfatterne ellers er vant til at have. Men det har vist sig at være nødvendigt.

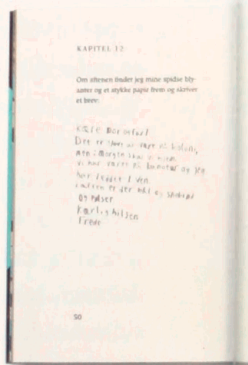
Teksternes karakteristika: Teksternes begrænsede omfang stiller krav til forfatterne om at skære teksten helt ind til benet. Der er ikke plads til tilfældigheder, forklaringer og småsnak. Sproget skal ikke stryge læserne med hårene, men udfordre dem, højne deres sproglige niveau og give dem noget, de ikke har mødt før.

Forfatterne opfordres til at benytte samme stil og sprog, som når de skriver i øjenhøjde til voksne. Forfatterne udvælges derfor efter, om de har lyst og evne til at lege med ord, sprog, handling og humor. Og der udvælges forfattere – og tegnere – der ikke nødvendigvis har skrevet og tegnet for børn før, men hvis kvaliteter hver på deres felt er indlysende. Forfattere og tegnere til Billedromanerne bliver således håndplukkede til at gå ind i en proces med at skrive og tegne, så tekst og billeder giver hinanden med- og modspil med tekst- og billedmæssig tyngde og kvalitet og på en måde, der tilsammen danner noget nyt og anderledes. Billedromanerne skabes af to forskellige kunstnere. Forfattere, der samtidig er tegnere som f.eks. Hanne Kvist og Dorte Karrebæk, illustrerer derfor ikke deres egen tekst.

En Billedroman starter ellers på traditionelt vis, ved at teksten skrives, inden tegneren går i gang. Men så ændrer processen sig. Redaktørerne deltager, som nævnt, fra den spæde start, og tekst- og billedsiden laves sideløbende færdig i en proces, hvor forfatter og tegner retter ind efter hinanden.

To af pigerne er allerede blevet trukket op i nogle andre kanoer. Lidt for sig selv ser jeg Camillas hoved dukke op af vandet. Hun spytter og pruster, har kun lige hagen over vandet. Hun ser på mig med et bange blik. Så forsvinder hun under overfladen igen.

Forsvandt hun bare?

KAPITEL 10

Jeg mærker hvordan jeg vokser.

Mine visne arme gror. Mine gummiben bliver stærke.

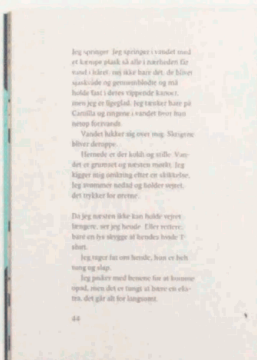
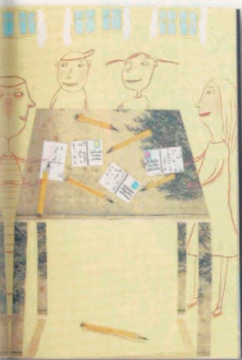
Jeg vokser til min normale størrelse, jeg bliver ved med at vokse til jeg er dobbelt så stor, ja, fire gange så stor som ellers.

Jeg flår min redningsvest af.

Der hvor Camilla forsvandt, er der bare nogle ringe i vandet, ikke engang et hul.

41

„Jeg er Frede (men det er ikke altid det de andre kalder mig)“ af Hanne Kvist og Cato Thau-Jensen, 2004

Gennemillustrerede: Billedromanerne kommer til at fremstå anderledes, fordi billederne – selv om bøgerne er gennemillustrerede – ikke signalerer billedbog for små børn. De signalerer romaner med en ekstensiv billedside for store børn.

I enkelte tilfælde støtter billederne forståelsen af teksten, f.eks. i ovennævnte *Jeg er Frede* ... Drengen Frede er med klassen på koloni, hvor de tager ud i kanoer. Enkelte elever plasker så meget rundt, at læreren bliver urolig, men Frede er cool: „Tag det roligt, tænker jeg, de har veste på, der sker ikke noget.“ En kano vælter, og på billedet – og kun der – kan man se, at der er grund til ængstelse: En enlig redningsvest vipper oven på vandet – en elev er ved at drukne.

Billedsiden er ellers en ‚selvstændig tekst‘, hvor tegneren udlægger sin egen visuelle version af historien. Dette er måske Billedromanens vigtigste kendetegn. Erfaringen har vist, at mange drenge læser hele historien alene på billedsiden, inden de går i gang med teksten. En har sagt: „Jeg bliver ikke så træt af at læse, når jeg skal kigge billeder også.“ *Fængende anslag, replikker og fremdrift* er nødvendigt, ellers står begynderlæseren af på side 1. Replikkerne fører f.eks. af sig selv læseren hurtigt videre i teksten.

Pia Juul har valgt et virkelighedsnært anslag i *På jagt*: „Det begyndte juleaften det år, hvor min mor og far ikke havde ret mange penge“.

Kim Fupz Aakesons i *Engelbert H og den sidste chance* spiller på det uventede og overraskende: „Gud ser fjernsyn. Hver dag. Han ser nyhederne, og bryder sig ikke om det han ser ...“

Og Trine Andersen åbner in medias res med en konflikt i *Sprint*:

„Det kan ikke passe.“

„Tror du, vi lyver?“

„Ja, faktisk.“

Summa summarum

Billedromanerne er altså en stramt redigeret forlagsserie. Men netop den stramme styring giver resultater. Det viser reaktionerne, bl.a. på avisernes kultursider hvor bøgerne anmeldes, hvilket ellers er en sjældenhed for fiktionstitler udgivet på undervisningsforlag. Men det vigtigste er de reaktioner, som serien har fået fra børn, der har taget bøgerne til sig. I følgende teksteksempler er det drenge, der har udtalt sig:

OM PÅ JAGT: „BILLEDERNE VAR HELT VILDE. DE MENNESKER DER ER PÅ BILLEDERNE HAVDE INGEN PUPILLER (...) MAN KAN JO IKKE SE DET DER SKER NÅR MAN IKKE HAR PUPILLER.“

„SHAWARMARAMA ER DEN FØRSTE BOG JEG HAR LÆST UD I ÉT. OG JEG HAR SLET IKKE HOLDT PAUSER.“

OG OM EMMELY M: „FAKTISK ER DET FØRSTE GANG, JEG HAR LÆST EN SEJ BOG OM DUKKER. OG HOLD DA OP HVOR VAR DEN UHYGGELIG. JEG BLIVER HELT BANGE NÅR DET KLØR PÅ ARMEN ELLER BENET. HVAD ER DER NU GANG I?“

Kan du se et af de små i alle billederne? Nogle gange ser man sig selv i billederne, og det er lidt som at være på jagt for sine egne øjne. Det er som at være på jagt for sine egne øjne. Det er som at være på jagt for sine egne øjne. Det er som at være på jagt for sine egne øjne.

KÆVEN

Jeg var på jagt med min far og min onkel i Christiansen ved Kongelunden. Men der gik ind i skoven for at se om han kunne sige noget til. Det var lidt som at være på jagt for sine egne øjne.

Så kom han og sagde til os, at han havde set en rød ulv og en rød ulv. Det var lidt som at være på jagt for sine egne øjne. Det var lidt som at være på jagt for sine egne øjne.

Det var lidt som at være på jagt for sine egne øjne. Det var lidt som at være på jagt for sine egne øjne. Det var lidt som at være på jagt for sine egne øjne.

Christiansen kom tilbage. De var kommet med en ulv og havde taget med sig den. Det var lidt som at være på jagt for sine egne øjne.

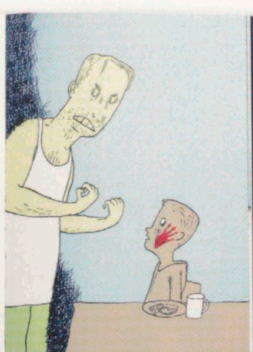
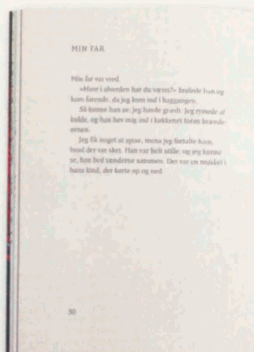
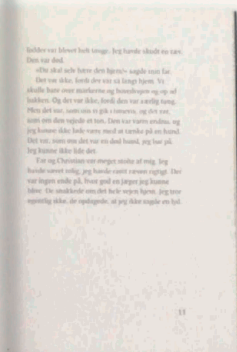

Jeg vendte mig om, og der stod Hans Peter!
 »Din satan!« råbte han og smækkede døren i.
 Der blev temmelig mørkt i stalden. Jeg kunne høre ham skramle med noget ved døren, og det gik op for mig, at han var ved at låse den med en hængelås.

I stedet for at råbe noget eller hamre på døren, blev jeg stående stille med et gammelt dørhåndtag i hånden. Jeg knugede det så hårdt, at det gjorde ondt. Hvordan kunne han låse mig inde? Hvad havde han tænkt sig?

Jeg håbede, han ville hente min far.
 Men det gjorde han ikke.

„På jagt“ af Pia Juul
 og Rasmus Bregnhøj,
 2005

ned på dem.
 Det så dem så
 en efter, hvor
 vilde i læng
 å. Men det
 i kuffet. Han
 ågt. Ingenting
 gentle var
 i stjerne var

rede i skabet
 Tangens
 chokere med
 vide med et

Og så sagde det med en yndig og
 spidsgæst. Akkordstrikke
 -Eksactly M, med sig gave dig et godt
 råd:-
 I det øjeblik blev i eksactly M
 ekserser i stikken. For borte gæng
 -Hå på mig dig et godt råd:-
 gæng dukkede borte fra skabet.
 -Hå- sagde Eksactly M, igen
 rolig:-
 -Hå på mig, så du ser- sagde
 -Hå- sagde Eksactly M, igen rolig:-
 -Hå på mig, så du ser- sagde
 -Hå- sagde Eksactly M, igen rolig:-
 -Hå på mig, så du ser- sagde

At i Eksactly M's værelse var
 Det komer fra det lige sig af nu. Men
 skulle han til dem, med et træppe.
 Han havde brug for hjælp. I et
 nye skille hjerte.
 I længere og med betændt, kik
 havde så lidt læremåde han sig
 om at gå, glemte derefter sig
 på træppe. Det var også
 borte af

Hun så på sine ben, der var helt udstrakte. De kunne sagtens være der. Der var noget galt med de ben. De var blege, næsten hvide og uden de blå mærker og rifter, der var der i går. Emmely M blev forskrækket. Dukken trak hurtigt hendes kjole ned, så den dækkede benene. Så fortsatte den med at køre rundt om huset.

Rundt og rundt.

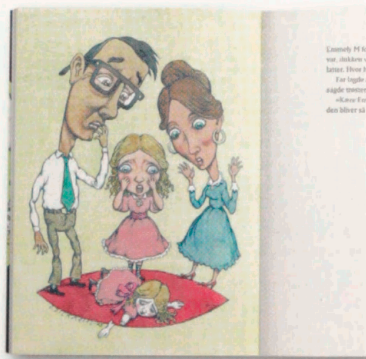
35

„Emmely M“ af Dorte Karrebæk og Otto Dickmeiss, 2005

Emmely M bestemte næsten hurtigt at dukken havde ret, og blev rigtig skræmt og blev jule glad. Emmely M og karrebæk fik et helt nyt og meget sjældent dukkehus. Emmely M og karrebæk fik en rigtig dukkehus. Emmely M og karrebæk fik en rigtig dukkehus. Derfor bestemte hun hurtigt at dukken havde ret.

19

Emmely M fik en rigtig dukkehus. Emmely M fik en rigtig dukkehus. Emmely M fik en rigtig dukkehus.

Jeg gav mig til at bevæge munden voldsomt, skære grimasser, for at få klisterbåndet af. Jeg forsøgte at slikke på det. Jeg syntes, at min mund fik lidt mere plads, og så endnu mere. Jeg gav mig til at sige lyde. Og man kunne faktisk høre dem. Eller jeg kunne i hvert fald. De lyde, der kom fra mig, lød som »hmm«. Og det var ikke meningen, tværtimod, jeg ville gerne sige nogle 'hadelyde' og nogle kamplyde. Selv om jeg var så bange. Han måtte ikke vide, jeg var så bange.

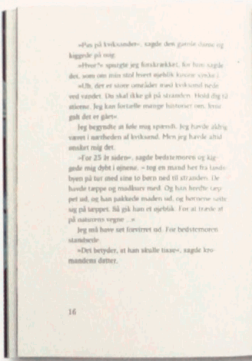
»Du kan lige så godt tie stille«, sagde kroman- den, »Der er ingen, der kan høre dig herude«.

Han gik. Og standsede og pustede. Jeg kunne lugte havet. Og han gik. Og rystede mig og trak i mig for at lægge mig bedre tilrette over skulderen. Og han stønnede og pustede. Og gik. Pludselig lagde han mig på jorden. Jeg hørte en dør knirke. Han samlede mig op igen. Og lagde mig ned igen. Så fjernede han bindet fra mine øjne. Så trak han tapen af min mund. Det gjorde ondt.

Jeg var i møde. Næsten uaf-
lygtet sad på en stol med
lærredet bænke. Der var
2 på en dengældende stude-
ben. Et bryg af latter. Det
eller dengældende dem
samt. Subst. Ingen talte
dem.

I så længe med et over-
reglende. Der var dem
menen om hvidt. Det var
hvide og to knæ. Det havde
menen, vilkommen. Sagde
sagde min med. Det var
på en kiste og et bord i
egen. De var ikke nogen
at og havde mig i kisten.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig. Det var som om
den stod på hovedet. Det var som
om den stod på hovedet. Det var
som om den stod på hovedet.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig. Det var som om
den stod på hovedet. Det var som
om den stod på hovedet.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig. Det var som om
den stod på hovedet. Det var som
om den stod på hovedet.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig. Det var som om
den stod på hovedet. Det var som
om den stod på hovedet.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig. Det var som om
den stod på hovedet. Det var som
om den stod på hovedet.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig. Det var som om
den stod på hovedet. Det var som
om den stod på hovedet.

»Du på kisten. Sagde dem gamle
kiggede på mig. Det var som om
den stod på hovedet. Det var som
om den stod på hovedet.

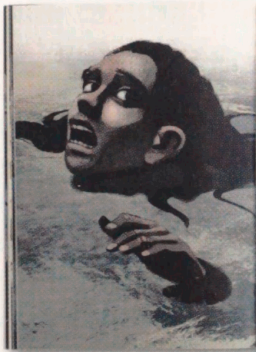
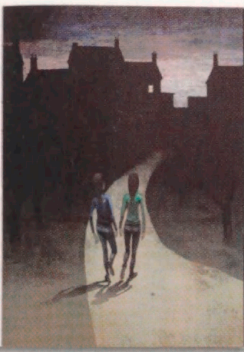

„Værelse uden
nøgle“ af Christina
Hesselholdt og Mads
Themberg, 2008

–ing hvordisder gam, stimg horn, –sljerpimg.
Jeg vil på kommandobudet. Hvilke stier er på sin
for Han hvordisder i sønnen. Hun blev svarede på
hvordis.
Hvis det end og jilger mig selv her.
Fik såk. Og såk. Så var han blev svarede
svare og svare selv svare.
–Hvilket er det der, sagde jeg.
–Der er ikke mere der, sagde han.
Jeg sagde svare selv svare. Så sagde han. –Der
blev svarede svarede det er 25 år siden, det
er.
–Så, det vil en svarede han. Hvilket for 25 år
siden, sagde jeg.
Så svarede svarede til svarede og svarede at
af.

Så hvordisder gam. Stimg horn, –sljerpimg.
Jeg vil på kommandobudet. Hvilke stier er på sin
for Han hvordisder i sønnen. Hun blev svarede på
hvordis.
Hvis det end og jilger mig selv her.
Fik såk. Og såk. Så var han blev svarede
svare og svare selv svare.
–Hvilket er det der, sagde jeg.
–Der er ikke mere der, sagde han.
Jeg sagde svare selv svare. Så sagde han. –Der
blev svarede svarede det er 25 år siden, det
er.
–Så, det vil en svarede han. Hvilket for 25 år
siden, sagde jeg.
Så svarede svarede til svarede og svarede at
af.

KARI SØNSTHAGEN (f. 1947), er master i børnelitteratur, forfatter, leder af Forfatterskolen for Børnelitteratur, anmelder børnelitteratur på Berlingske Tidende og redigerer „Billedroman“-serien og „Min historie“ på Dansk lærerforeningens Forlag.

De 14 første, foreløbige Billedromanerne i kronologisk rækkefølge:

Hanne Kvist og Cato Thau-Jensen: *Jeg er Frede (men det er ikke altid det de andre kalder mig)*, 2004

Katrine Marie Guldager og Claus Rye Schierbeck: *Kevin's hus*, 2004

Lars Bukdahl og Morten Voigt: *Mars er for tabere*, 2004

Dorte Karrebæk og Otto Dickmeiss: *Emmely M*, 2005

Oscar K. og Dorte Karrebæk: *Benni Båt*, 2005

Pia Juul og Rasmus Bregnhøj: *På jagt*, 2005

Trine Andersen og Mads Themberg: *Sprint*, 2005

Jesper Wung-Sung og Rasmus Bregnhøj: *Alamo*, 2005

Kim Fupz Aakeson og Per Dybvig: *Engelbert H og den sidste chance*, 2006

Martin Glaz Serup og Morten Voigt: *Virus*, 2006

Jeff Matthews og Ulrik S.: *Shawarmarama*, 2006

Kenneth Bøgh Andersen og Mardøn Smæt: *Sisdæ sjangsæ*, 2007

Jesper Nicolaj Christiansen og Peter Snebjerg: *Æblet*, 2008

Christina Hesselholdt og Mads Themberg: *Værelse uden nøgle*, 2008

Litteratur:

Lewis Carroll: *Alice i undreland*. Nyoversat og gendigtet af Ejgil Søholm. Apostrof i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab 2000

Sekundærlitteratur:

Helle Svane Boutrup (red): *Billedromaner i brug*. Dansk lærerforeningens Forlag 2007.